
ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ В АТР: ВЗАЄМОДІЯ І КОНФЛІКТ У ТРИКУТНИКУ “США – ЯПОНІЯ – КИТАЙ”

Є. О. Левитська-Доба

1. Економічний аспект китайсько-японської взаємодії на сучасному етапі

У субрегіоні Південно-Східної Азії Пекін оточив себе мережею парадоксальних зв'язків. Російсько-китайські та північнокорейсько-китайські відносини хоча й визнаються світовим суспільством партнерськими, все ж не мають відповідного економічного підґрунтя. Головними економічними партнерами Пекіна, як у субрегіоні, так і в усьому АТР, є традиційні союзники США – Японія та Південна Корея.

Японо-китайські відносини являють собою певну цікаву комбінацію “холодних” політичних відносин та “гарячих” економічних взаємозв'язків. Історично Японія була важливим партнером Китаю. У післявоєнні десятиліття саме імпорт КНР японських товарів промисловості допоміг країні відродити її виробничу інфраструктуру. Сьогодні ж Японія – найбільший торговий партнер Пекіна після США із загальним обсягом товарообміну більше \$300 млрд. щорічно [Japan-China Total trade preview 2016]. Станом на 2014 р. Китай також займав першу позицію у списку торгових партнерів Японії. Обсяг товарообігу досяг \$309,1 млрд., що на \$107,9 млрд. перевищує обсяг американо-японської торгівлі [Japan-U.S. Total trade preview 2014]. У 2012 р. обсяг накопичених інвестицій КНР у японській економіці склав \$1,620 млн., а обсяг накопичених ПІІ Японії в китайській економіці – \$87,247 млн. станом на 2012 р., таким чином, Японія стала найбільшим інвестором в економіку КНР, обігнавши навіть США [UNCTAD Bilateral FDI Statistics 2012]. Усі вищевказані факти свідчать про високий рівень взаємопроникнення економік двох країн.

Китай та Японія мають багато причин для того, щоб підтримувати інтенсивні відносини в економічній сфері. Так, для Японії Китай являє собою надзвичайно великий та географічно близький до неї ринок збуту, адже населення КНР майже в 11 разів перевищує населення самої Японії. Також треба відзначити, що вона залишається міцною валютою в порівнянні з іншими валютами в регіоні [Fuhrmann]. Це робить японські товари більш дорогими на ринках збуту. Для того щоб обійти ці труднощі, Японія виробляє машини та товари електроніки за кордоном. Японські фірми виробників для розвитку власних продуктивних потужностей засновують заводи в Китаї, оскільки продуктивні потужності в Японії не задовольняють попиту на їхню продукцію. Найбільші японські автовиробники, такі як “Honda”, “Toyota”, “Nissan”, зацікавлені в будівництві власних заводів в КНР. Три найбільших автовиробники Японії збільшили закордонне виробництво у 2007 р. на фоні зростаючого попиту в Китаї, Росії та Індії, при падінні попиту в Японії і США. Втім, треба зауважити, що такий важливий фактор привабливості Китаю як майданчика для виробництва іноземної продукції, а саме дешева робоча сила, в наступні десятиліття може втратити свою актуальність через демографічну політику Пекіна, спрямовану на зменшення кількості населення країни, що може негативно вплинути на динаміку розвитку китайсько-японських економічних зв'язків.

Для Китаю ж важливо підтримувати інтерес Японії як інвестора в наукомісткі та ІТ галузі, а також експортера її виробництва в Китай для забезпечення китайських трудових ресурсів робочими місцями.

Здебільшого економічний фактор утримує країни від ескалації конфліктів. Та чи здатне це вберегти Токіо та Пекін від політичного антагонізму? У пошуках відповіді можна розглянути зміни економічних показників двосторонніх відносин крізь призму погіршення загального політичного фону.

У 2012 р. спостерігалось зростання активності КНР у Східно-Китайському морі в районі спірних островів архіпелагу Дяюйдао (Сенкаку). У вересні того ж року Японія викуповує острови архіпелагу у приватних власників, у відповідь на що Пекін направляє до островів китайські бойові кораблі. Криза відносин стає очевидною. Обсяг товарообміну впав на \$13,5 млрд. у 2012 р. Статистика двосторонньої торгівлі в період з 2009-го по 2015 р. показує, що найвищий показник її обсягу було зафіксовано у 2011 р. – \$343 млрд. Найнижчий показник у той самий період – \$229 млрд. у 2009 р. [Japan-China Total trade preview 2009]. Отже, загальний обсяг товарообміну \$329,5 млрд. у 2012 р. у статистичному розрізі не демонструє катастрофічного спаду та повного розриву відносин [Japan-China Total trade preview 2012]. Більш того, спостерігалось збільшення обсяг інвестиційного потоку з Японії в КНР. У 2012 р. він оцінювався в \$7,352 млрд., що на мільярд перевищує показники 2011 р. при загальному обсязі накопичених ПІІ Японії в економіці КНР \$87,247 млн. [UNCTAD Bilateral FDI Statistics 2012]. Позитивні тенденції були зафіксовані і в китайському інвестиційному середовищі щодо японської економіки: обсяг експорту китайських ПІІ в Японію зріс в 1,4 р. у 2012 р. в порівнянні із 2011 р. [UNCTAD Bilateral FDI Statistics 2012].

Таким чином, можна резюмувати, що економічні інтереси в системі Пекін – Токіо превалюють над політичними непорозуміннями. Та цей фактор, як і будь-який інший, необхідно розглядати в певній системі, порівнюючи зі схожими міжнародними процесами.

2012 рік – надконфліктогенний рік для КНР. Погіршення зазнали не тільки китайсько-японські відносини, а й стосунки КНР із Філіппінами та В'єтнамом. Територіальний конфлікт між країнами в Південно-Китайському морі набув міжнародного характеру, після того як у січні 2013 р. Філіппіни подали позов на Китай до Постійної палати Третейського суду в Гаазі. Конфлікт досяг високого градусу напруги. А проте обсяг товарообігу зріс на \$4,2 млрд. у 2012 р. порівняно з 2011 р. та на \$1,6 млрд. у 2013 р. порівняно з 2012 р. Ще більш показовим прикладом є китайсько-в'єтнамські торгові відносини. В'єтнам також є активно залученою стороною до територіальної суперечки з КНР у Південно-Китайському морі, але ж із 2011-го до 2012 р. обсяг товарообміну зріс на \$10,2 млрд., а з 2012-го по 2013 р. – на \$15,1 млрд. [Japan-China Total trade preview 2011–2013]. Це – свідчення того, що бізнес у Японії незалежний від держави, і таких рис він набуває в КНР.

Таким чином, можна побачити, що політичні суперечки все ж таки мають негативний вплив на японо-китайські відносини. Якщо Філіппіни та В'єтнам не готові жертвувати співробітництвом із Китаєм як фактором позитивного впливу на власні економіки, то Японія, більш сильна та незалежна в економічному вимірі держава, може дозволити собі підкріплювати політично-ідеологічну конфронтацію економічним антагонізмом. Сьогоднішній стан економічної взаємозалежності

не піддає сумнівам партнерські відносини країн, однак їхня поведінка під час конфлікту 2012 р. демонструє, що в разі серйозного конфлікту є ризик того, що економічний фактор не стане стримувальним.

[UN Comtrade Database, 2011–2013]

Втім, ряд чинників, що впливають із вказаних економічних інтересів країн, знижують градус напруги між країнами.

По-перше, двосторонній конфлікт має негативний вплив на внутрішній стан економік країн. Як вже було вказано, КНР ставить економічний розвиток країни понад усе. Японія також не може оминати проблем у разі різкого погіршення відносин із Китаєм, зокрема економічних. Як основна причина називалось погіршення відносин з Китаєм, що викликало спад продажів на цьому важливому для Японії ринку [Лукин 2012]. Так, наприклад, після масових антияпонських мітингів та бойкоту японських товарів, що відбулися в КНР в 2012 р., припинили роботу ряд заводів “Toyota”, “Honda”, “Nissan”, “Panasonic” та “Canon” [Cheung 2012]. Фінансові втрати змусили концерни відновити роботу деяких заводів у тому ж році, незважаючи на конфронтацію урядів. Як результат розуміння цього керівниками елітами держав у 2012 р. Японія і КНР оголосили про перехід у двосторонній торгівлі на використання системи “юань – ієна” без “доларового посередництва” [Лузянин 2013].

По-друге, неминучі інтеграційні субрегіональні процеси гальмують ескалацію міждержавного конфлікту. У 2015 р. в ході зустрічі в Сеулі лідери КНР, Японії та Південної Кореї погодилися щодо співробітництва із завершення створення зони вільної торгівлі – Всеосяжного регіонального економічного партнерства [Tiezzi 2015]. У ході зустрічі керівники країн обговорили питання безпеки і торгівлі та наголосили на повному відродженні співробітництва між трьома державами [Tiezzi 2015].

По-третє, слід враховувати й зацікавленість зовнішніх сил, а саме США, в балансі між Токіо та Пекіном, адже основним інтересом США є підтримка балансу між двома ключовими державами в Азії на тому рівні, щоб жодна з них не була в змозі ставити під сумнів лідерство Вашингтона в Тихому океані. Отже, відносини між Китаєм та Японією в економічній сфері розвиваються в партнерському дусі. Країни значною мірою залежать одна від одної. Та чи стане економічний розвиток пріоритетним над стратегічними та ідеологічними непорозуміннями – залишається відкритим питанням.

---

2. “Китайський фактор” у сучасних американо-японських економічних відносинах

Американо-японські економічні відносини також являють собою цілу палітру відтінків. Зберігаючи партнерські відносини, країни пережили й декілька “економічних війн”, що вимагало від Токіо та Вашингтона впровадження протекціоністських заходів по щодо одне одного. Втім, на сучасному етапі, особливо протягом президентства Б. Обама, сторони намагались нормалізувати відносини та ставитись одна до одної з більшою довірою. Причин для такого перегляду стосунків багато, та не остання з них – “пробудження” Китаю.

Отже, в 1990-ті рр. після завершення “холодної війни” стратегічна важливість американо-японського альянсу різко знизилася. Зі зникненням СРСР із політичної карти світу Вашингтон та Токіо дістали можливість вести себе з більшою свободою, ніж раніше. Так, після того як США зайняли провідні позиції з виробництва автомобільної продукції, країна все ж таки відчувала конкуренцію з боку Японії, чий виробничий потенціал ще з кінця Другої світової війни залишався вагомим. Зокрема, японські автомобілі не поступалися в якості американським, але були більш дешевими, що змусило адміністрацію Рейгана підвищити митні тарифи на японську продукцію [Katz 2012].

Цей крок мав як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, захищаючи свого виробника, Вашингтон посіяв недовіру в японо-американських відносинах та запровадив несприятливий прецедент. Так, у 2003 р. Токіо змогло сміливо заборонити імпорт американської яловичини. У цьому контексті треба додати, що японська заборона навряд чи була політичним інструментом на кшталт тих, що активно використовуються у здійсненні зовнішньої політики Російської Федерації, наприклад. З другого боку, такі заходи спровокували японських підприємців на активнішу діяльність на території США. Японські компанії перенесли своє виробництво до Сполучених Штатів. Це, у свою чергу, зумовило зростання експорту ПП з Японії у США. Спочатку інвестори мали на меті спрощення збуту японської продукції на ринку США. Потім же потік інвестицій змістився в виробничу промисловість, для того щоб здолати різного роду бар’єри на шляху японського експорту, створивши виробничі потужності на американській території [Чудинова 2014].

Таким чином, недовіра та конкуренція в 1990-ті – 2000-ні рр. гальмували розвиток американо-японської економічної взаємодії. К. Тонг, директор відділу Ради національної безпеки США з економічних питань в Азії, у своїй доповіді у 2007 р. повідомив, що в період 1990–2006 рр. американо-японська торгівля, хоча й зростає на 50 % на фоні зростання торгівлі з іншими країнами, не була такою вражаючою: обсяг торгівлі з Китаєм, наприклад, збільшився на більш ніж 1000 % [K. Tong’s Report... 2007]. Треба також зважати на те, що після Азіатської фінансової кризи 1998 р. Японія втратила свої позиції. Через ці фактори низькими темпами розвивались фінансові відносини між країнами.

Поштовхом для початку нового етапу у двосторонніх стосунках стали, на думку автора, створення Зони вільної торгівлі “Китай – АСЕАН”, що функціонує з 1 січня 2010 р., та стратегічне переорієнтування Вашингтона з Близького Сходу до АТР. Таким чином, до інтеграційного ядра в Південно-Східній Азії приєднався Пекін, який також є одним із провідних партнерів країн Північно-Східної Азії. У разі якщо інтеграційні прагнення КНР дадуть позитивні результати, Китай стане сполучною ланкою між Південно-Східним та Північно-Східним Азіатськими

регіонами та сам стане інтеграційним ядром всієї Азії. Можна припустити, що Сполучені Штати хочуть використати існуючий механізм “АСЕАН+”, а саме “АСЕАН + Японія” та “АСЕАН + 3” (Японія, Республіка Корея та Китай) для того, щоб включитися до азіатських інтеграційних процесів. Для цього Білому дому необхідно активізувати відносно надійні економічні стосунки зі своїм традиційним партнером та одним з найсильніших акторів регіону та світу – Токіо.

Так, у листопаді 2010 р., в той самий рік, коли було активізовано ЗВТ “АСЕАН – КНР”, була впроваджена Американо-японська ініціатива економічної гармонізації – U.S.-Japan Economic Harmonization Initiative, – у рамках якої декларується стимулювання двосторонньої торгівлі та вдосконалення механізмів координації дій з вирішення регіональних проблем, що відповідатиме спільним інтересам сторін [U.S. Trade Representative... 2012]. Паралельно з цією ініціативою було запроваджено Американо-японський діалог зі сприяння розвитку інновацій, підприємництву та створенню робочих місць, а також Американо-японський діалог зі сприяння розвитку інтернет-економіки [U.S. Trade Representative... 2014].

Сьогодні обсяг двосторонньої торгівлі складає близько \$203 млрд. [Japan-U.S. Total trade preview 2016]. Треба також відзначити, що в цьому контексті спостерігається певний парадоксальний дисбаланс, характерний швидше для економічної взаємодії між розвинутою економікою та економікою, що розвивається, аніж для взаємодії першої та третьої економік світу, адже Японія імпортує зі США у великій кількості сільськогосподарські товари та сировину, а з Японії експортуються в США високоцінні та високотехнологічні товари. Такий дисбаланс є також однією зі складових економічного конфлікту між двома країнами [Чудинова 2014]. Наприклад, у 2013 р. США експортували в Японію машин та обладнання сумою \$5,3 млрд., тоді як японські виробники продали американцям продукцію тієї ж категорії сумою \$30,5 млрд. [Japan Profile 2014]. У той самий час США закупили в Японії сільськогосподарської продукції на \$572 млн., а Японія у США – на \$12,1 млрд. [Japan Profile 2014].

А проте у другій декаді ХХІ ст. Вашингтон та Токіо відвернулися від існуючих економічних проблем, для того щоб реалізувати “спільні інтереси”. З тим щоб завадити Китаю зміцнювати свої позиції в Азії, було ініційоване Транстихоокеанське партнерство (ТТП), участь у якому КНР не передбачалась. Загалом цілі ТТП дублюють цілі АТЕС, але участь Пекіна у форумі, що вже функціонує, не може бути обмежена без уникнення дипломатичного скандалу з КНР. Можна припустити, що в якомусь сенсі ТРП було впроваджено для того, щоб врівноважити ЗВТ “АСЕАН + КНР”. Більш того, можливо, ТТП було покликано поглинути АСЕАН та всі утворені навколо неї інтеграційні групи, таким чином перехоплюючи стратегічну ініціативу [Макарова, Сухина 2015]. Втім, США не ратифікували відповідної угоди про створення партнерства, а новообраний президент США Д. Трамп заморозив подальше формування ТТП.

Сьогодні дуже складно прогнозувати майбутнє американо-японських відносин, адже нова адміністрація Білого дому, очолювана Д. Трампом, прагне протекціонізму в зовнішній політиці та економіці, виступаючи не тільки проти нових інтеграційних проектів, а й проти вже традиційних, таких як, наприклад, НАФТА. Для Японії, економіка якої є експорто-орієнтовною, США є ринком збуту товарів, що займає провідні позиції. У разі якщо нові протекціоністські заходи буде вжито, американо-японським економічним, а потім і політичним відносинам

буде завдано шкоди. З другого боку, теперішній президент розуміє загрозу економічного піднесення КНР для Сполучених Штатів. Таким чином, залишається відкритим питання, яку стратегію стосовно АТР у цілому та Японії і Китаю зокрема обере Д. Трамп.

Висновки

Сьогодні КНР та Японія, незважаючи на політичні, ідеологічні та територіальні конфлікти, виступають в економічній площині як партнери. Економічні показники доводять, що політичні відносини незначною мірою впливають на економічну взаємодію країн. Втім, об'єктивні фактори, в першу чергу зростання рівня оплати праці в КНР, зумовлюють те, що економічні зв'язки між країнами послаблюються. У таких умовах Сполучені Штати можуть намагатись використати традиційний союз із Японією, з тим щоб долучитися до інтеграційних процесів в Азії, в яких Пекін може зайняти провідні позиції і, таким чином, перехопити стратегічну ініціативу та спромогтися обмежити зростання впливу Китаю в регіоні та світі.

ЛІТЕРАТУРА

Лузянин С. Китай – Япония: логика отношений // **Архивный сайт МГИМО.** – <http://old.mgimo.ru/news/experts/document240246.phtml/>. – 28.06.2013.

Лукин А. Спорные острова поссорили азиатских экономических гигантов // **Архивный сайт МГИМО.** – <http://old.mgimo.ru/news/experts/document228182.phtml/>. – 17.09.2012.

Макарова Т. Б., Сухина Ф. Н. Транстихоокеанское партнерство как инструмент укрепления влияния США в Азиатско-Тихоокеанском регионе // **Вестник ЗабГУ, 2015, № 07(122).**

Чудинова К. О. Значение торгово-экономических отношений США и Японии для развития экономической интеграции в АТР в начале XXI века // **Россия и Америка в XXI веке, 2014, № 3.** – <http://www.rusus.ru/?act=read&id=420/>

Cheung J. Japanese Factories Halt Production In China As Island Dispute Escalates // **Forbes.** – <http://www.forbes.com/sites/jennifercheung/2012/09/20/japanese-factories-halt-production-in-china-as-island-dispute-escalates/#2f230e6052ee/>. – 20.09.2012.

Fuhrmann R. C. The Relationship Between Japanese And Chinese Economies // **Investopedia.** – <http://www.investopedia.com/financial-edge/1112/the-relationship-between-japanese-and-chinese-economies.aspx#ixzz4H6lD8RxT/>

Japan Profile // **Office of the United States Trade Representative.** – <https://ustr.gov/countries-regions/japan-korea-apec/japan/>. – 29.04.2014.

Japan-China Total trade preview // **UN Comtrade Database.** – <https://comtrade.un.org/data/>. – 2016.

Japan-U.S. Total trade preview // **UN Comtrade Database.** – <https://comtrade.un.org/data/>. – 2014.

K. Stephen's Report at "A Closer Japan-U.S. Economic Relationship" Conference // **Carnegie Endowment for International Peace.** – <http://carnegieendowment.org/2007/02/22/closer-japan-u.s.-economic-relationship-event-970/>. – 22.02.2007.

K. Tong's Report at "A Closer Japan-U.S. Economic Relationship" Conference // **Carnegie Endowment for International Peace.** – <http://carnegieendowment.org/2007/02/22/closer-japan-u.s.-economic-relationship-event-970/>. – 22.02.2007.

Katz J. Trade Wars: Could Lessons Learned From Japan in the 1980s Apply to China Today? // **Industry Week.** – <http://www.industryweek.com/global-economy/trade-wars-could-lessons-learned-japan-1980s-apply-china-today/>. – 10.02.2012.

Tiezzi Sh. With Trilateral Summit, China-Japan-Korea Cooperation ‘Completely Restored’ // **The Diplomat.** – <http://thediplomat.com/2015/11/with-trilateral-summit-china-japan-korea-cooperation-complitley-restored/>. – 11.2015.

U.S. Trade Representative Ron Kirk Announces Progress through U.S.-Japan Economic Harmonization Initiative, Expanding Trade and Market Opportunities for American Producers // **Office of the United States Trade Representative.** – <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2012/january/us-trade-representative-ron-kirk-announces-progres/>. – 01.2012.

UNCTAD Bilateral FDI Statistics // **United Nations Conference on Trade and Development.** – <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx/>. – 2012.